

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Erzincan University Journal of Social Sciences Institute

2021-14(2)- E-ISSN-2148-9289

MU'İNÜ'L MÜRİD'DE "ÖLÜM" VE ÖLÜMÜ ÇAĞRIŞTIRAN KELİMELER ÜZERİNE

On The Death and Words That Evoke Death in Mu'inü'l Mürîd

MUHAMMED SAMİ ÜNAL

Arş. Gör, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Research Assistant, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education

sami.unal@erzincan.edu.tr

Orcid: 0000-0002-2797-6105

Atf/©: Ünal, Muhammed Sami (2021). Mu'inü'l Mürîd'de "Ölüm" ve Ölümü Çağrıştıran Kelimeler Üzerine, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 14, Sayı 2, ss. 329-341

Citation/©: Ünal, Muhammed Sami (2021). On The Death and Words That Evoke Death in Mu'inü'l Mürîd, *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 14, Issue 2, pp. 329-341

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü-Article Types : *Araştırma/Research*
Geliş Tarihi-Received Date : *24.09.2021*
Kabul Tarihi-Accepted Date : *25.10.2021*
Sayfa Numarası-Page Numbers : *329-341*
Doi : *10.46790/erzisosbil.1000332*

Notlar/Notes

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

MU'İNÜ'L MÜRİD'DE "ÖLÜM" VE ÖLÜMÜ ÇAĞRIŞTIRAN KELİMELER ÜZERİNE

On The Death and Words That Evoke Death in Mu'înü'l Mürîd

MUHAMMED SAMİ ÜNAL

Öz:

1313 yılında Harezmi Türkçesi ile şair İslâm tarafından kaleme alınan *Mu'înü'l Mürîd*'de, yazılış amacı gereği İslâm'ın temel kuralları ve tasavvufî ilgili bilgiler sunulurken okuyucuların doğru bir hayat sürmesi için çeşitli ibretlik noktalara temas edilmekte ve ibret malzemesi olarak "ölüm" kullanılmaktadır. İslâm'ın Orta Asya'da derin felsefi boyutlarla iyice yayılmaya başladığı bir dönemde muhatabı için bir cep kitabı tarzında hazırlanan bu eser, öleceğini bilen tek varlık olup hayatını sürdüren insanlara ölümü bir ibret olarak sunmasının yanında ölümün tasavvuf boyutu ile de bilgiler barındırmaktadır. Yazıldığı bölgenin karmaşık yapısına bir tertip getirme çabası ile eserin sistemli bir çizgide ilerleyerek okuyucuya ölüm ile ilgili bilgileri hem ibret hem de varlığından geçerek saf ve temiz bir insan olmanın bir yöntemi olarak sunduğu görülmüştür. Yine eserde incelenen dörtlülüklerden fişlenen kısımlar kullanılarak ölümün eserde geçtiği şekliyle hem ibretlik hem de tasavvuf boyutu yorumlanmış ve eserden hareketle eserin mensubu olduğu kültürün ölüme bakışı ile eserle aynı kültürün insanını tertip etme noktasında ölümü yüzyıllardır ibret olarak kullanışı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: ölüm, ibret, inâbe, *Mu'înü'l Mürîd*

Abstract:

In *Mu'înü'l Mürîd*, has written in Harezmi Turkish in 1313 by the poet Islam, information about the basic rules of Islam and Sufism is presented and various exemplary points are touched for correct life; and death is used as a warning material for the readers to lead a correct life. This work, which was prepared in the style of a pocket book for its addressee in a period when Islam started to spread in Central Asia with deep philosophical dimensions; not only presents death as one in the eye to the people who know that they will die, but also contains information about the Sufism dimension of death. With an effort to bring order to the complex structure of the region in which it was written, it has been seen that the work proceeds in a systematic line and presents the information about death to the reader both as a lesson and as a method of being a pure and clean person by passing through its existence. Again, by using the parts filed from the quatrains examined in the work, both the exemplary and mystical aspects of death as mentioned in the work were interpreted, and again based on the work, the perspective of the culture to which the work belongs, and the use of death as an example for centuries in order to organize the people of the same culture as the work has been revealed.

Keywords: death, object lesson, penitence, *Mu'înü'l Mürîd*

1. GİRİŞ

İlk yazılı metinlerinden bu yana Türk dili ile Türk toplumu arasında çoğu eserde göze çaracak şekilde kasıtlı bir “terbiye edilme” bağı söz konusudur. Bu bağ, dili kullananların mensubu oldukları edebiyat aracılığı ile yazılı eserlerde kuvvetlendirilmiş, günümüze kadar ulaşabilmiştir. Türklerin ilk yazılı eserleri ve İslamiyet’in kabulü sonrası ortaya konulan ilk eserler; halkı uyaran, onları doğruya iletme amacı güden bir çizgide karşımıza çıkar. Bu uyarılar, insanların ibret alması için kullanılan kimi kavramlarla somutlaştırılmış; eserlerin maksadına hâsıl olabilmesi için ibretler de daima toplumu derinden etkileyen olaylardan seçilmiştir. İşte bu “terbiye edilme” bağı, dil yadigârlarına “ölüm” gibi derinlikli bir konuyu, ibret alınması için edebiyat malzemesi olarak kullanma olanağı sağlamıştır. Denilebilir ki ölüm, Türklerin ilk yazılı metinlerinden yadigâr bir ibret malzemesidir. Ahiret inancının gereği, ölmek daha iyiye yahut daha kötüye ulaşmakla sonuçlanan bir süreci ifade eder. İnsanı bu kadar derinden etkileyen ölümün acısını hafifletmek maksadı ile daima iyi kısım düşünülmektedir ancak kötü olan kısmı; semavi dinlerin hemen hepsinde ortak olan “ahiret inancı” gereği, bir ibret malzemesi olarak kullanılmaktadır.

Ölümlle ilgili, başta ölenin kıymeti ile yakından alakalı olarak mezarlar da daima kutsal kabul edilmiştir. İslamlaşma ile beraber eski gelenekten getirdikleri mezar kültürlerini Türkler asla kaybetmez. Oysa kimi Müslüman milletlerde mezar Türklerdeki kadar önemli değildir. Örneğin bazı Arap toplumlar mezar yapmazlar, ölüyü gömdükten sonra mezar yerinin belli olmamasına hatta kaybolmasına gayret ederler (Çınar, 2016). Kimi zaman ise ölen kişinin başına sadece bir taş konulması yerinin belirlenmesi için yeterlidir. Ancak Türkler en eski dönemlerinden beri mezara kıymet vermiş ve yazılı eserlerden tutun, en değerli takı ve sanat eserleri, bu mezarlar aracılığıyla bizlere ulaşmıştır. Çin kaynaklarında Göktürk devleti hakkında genel bilgiler verilirken mezarları özellikle belirtilmekte ve “Kabir üzerine bina inşa ederler, bunun duvarlarına ölünün şahsını ve hayatta iken katıldığı savaşlardan sahneleri renkli olarak resimlerler. Mezarlara ölünün kimliğini bildiren yazılı işaretler dikerler” denmektedir (Kafesoğlu, 1998, s. 341). Görüldüğü gibi günümüze kadar ulaşan mezar süslemeleri ve türbe anlayışının temeli Türklerde yazılı hâliyle 6. asrın başına kadar belgelenebilmektedir. İslamlaşma ile çoğu şeyini değiştiren bir milletin ölüm ritüellerini değiştirmemiş olmasında ise derin bir bilgelik yatmaktadır. Bu bilgelik ölen kişinin ve ölümün kutsiyeti ile yakından alakalıdır. Yine bu duruma ispat olarak Göktürk Yazıtlarını göstermek mümkündür. Bilinen ilk Türk yazılı eserlerinden belki en kıymetlisini, Bilge Kağan kardeşi Kül Tigin’in ölümü üzerine yazdırmış ve müellifi bizzat kendisi olan eserinde öleni bir anlamda takdis etmiştir. Okuyucuya kardeşi ile ortaya koyduğu icraatlarını sıralayarak düzgün bir insan ve vatandaş olmanın sınırlarını çizmiştir. İnsanın ölümlü olduğunun bilinmesi açısından mühim olan bu mezar anlayışı aslında Hz. Peygamber’in hadislerinde de vurgulanmaktadır.¹ Kabirler, İslam anlayışında ziyaret edilmeleri ile ölümü hatırlatması bakımından insana bir had bildirme aracı olarak kullanılmaktadır. İslamlaşmanın Anadolu’da kuvvetlenmeye başladığı yıllara bakıldığında mezarlar önemini devrin teknolojik imkânlarıyla daha da artırmıştır. Bilindiği gibi Selçukluların Erzincan Emiri Mengücek Gazi’nin naaşı mumyalanarak defnedilmiştir (Karamürsel, 2002, ss. 76-79). Ölüm ve onun kavram alanına giren mezarların bu denli önem arz etmesinin temelinde şüphesiz ölüm sonrası hayat vardır. Düşünce tarihine bakıldığında ise ölüm ötesi tartışmaların büyük ölçüde “ruh” meselesi etrafında yapıldığı görülmektedir (Türkben, 2012, s. 337). Bu noktada, insanın görünen nesnelere ardındaki gerçeklik, sonsuzluk ve birliğe ulaşma yönündeki ruhî tecrübesi ve bu tecrübeyi ifade eden doktrin (Kutluer, 2005, s. 188) olarak tanımlanan, “ruhsal” her noktada var olan mistisizm, temelde barındırdığı “ruhi” yönden “ölüm” ile derin bir ilişki içerisinde. Bu da *Mu’înü’l Mürîd* gibi temeline zikredilen bu ruhî tecrübeyi alan tüm eserleri, “ölüm” ile bağlantılı kılmaktadır. Özellikle Harezmi döneminde yazılan tüm eserlerin dinî-tasavvufî temele dayanmasındaki sebep, Türk halkının kendini arındırarak istenilen bir hayata ulaştırılması amacını taşımasıdır. Öyle ki Harezmi Türkçesi dönemine ait bir sözlük olan *Mukaddimetü’l Edeb* bile İslam’ı daha iyi anlamak isteyen halkın dil ihtiyacından doğduğu için bu amaç doğrultusunda yazılmış olarak kabul edilebilir. Bu noktada içerik olarak bakıldığında insanı daha iyiye ulaştırma amacındaki dönem eserlerinin özünde “ölüme ve ölüm sonrası hayata” insanı hazırlama söz konusudur. Bu da eserlerde “ölüm” kavramını, öğretilerin temeline alan bir anlayışı doğurur.

Bir ibret malzemesi olan ölümün görünen yüzü, Türkler için mezardır. Şöyle ki Türkler, mezar için kurgan kavramı dışında “sin” kavramını da kullanır. “Sin” Çuvaş ve Tatarlar için “yüz” anlamındadır (Barthold, 1947, s. 519). Türkler için “yüz” yani görülen ilk şey mezardır. Yine bu kelimedede söz başı

s-'nin denklığıne (Arat, 2010, s. 135) bakılarak mezar için "yüz" ile alakalı olarak sin~yin>yön ile de irtibat kurulabilir. Burada ister "sin" in Çuvaş ve Tatarlardaki anlamı düşünölsün ister ses denklığı ile "yüz ve yön" ile günümüz Türkçesine yaklaştırılsın Türklerin "yönünün" mezara dönük olduğu sonucu çıkarılabilir. Yine defin merasiminden önce "ölu konmuş çadırın etrafında yedi defa dönme geleneği" (Ersoy, 2003, s. 97), "gezegenlerle ilgili" (Roux, 1999, s. 246) olabileceği gibi Türklerin yönünü cenazeye dönmesinin temelinde, kendilerini ölen kişinin yerine koyarak ibret alma felsefesinin yattığı söylenebilir.

Türkler için ölüm kaçılacak bir şey değil, ancak insanların yükselebileceği bir makamdır çünkü "Batı Türklerinde de hatta İslamiyet'i kabul ettikten sonra da öldü yerine 'şunkar boldu yani "şahin oldu" ibaresi kullanılıyordu." (Tuna, 1960, s. 1302). Eski Türkçede ölüm için, "uç bardı" (BK/G10) ifadesi bahsedilen yükselmenin bir kanıtıdır. Uçmak ve yükselmekle ilgili irtibatlı olduğu düşünölen bir diğer kelime ise cennet anlamındaki "uşmah"tır. Gülensoy (2007, s. 956) "uçmak, uşmah" ifadesinin "uç-: ruhun göğe yükselmesi" anlamında fiilden geldiğini söyler ve ifadenin Soğdcadan geldiği görüşünün tartışılması gerektiğini belirtir. Wilkens (2021, s. 806) ise sözlüğünde "uşmah" kelimesinin Soğca olarak göstermektedir. Ata (2017, s. 138), Soğdcadan alınan bu ifadenin zamanla benzer telaffuzda olan uçmak kelimesine yerini bıraktığını söyler ve bu alıntının uç- fiiline yakıştırılmasına saygın kişilerin ölümünde kullanılan "ruhu uçmak" ifadesini sebep olarak görür. Yine ölüm, Türklerde "ölümden sonraki yazgının gerçekleşmesi için bir gereklilik" (Sümbüllü, 2010, s. 62) olarak görülür. Nitekim Türklerin ölüm için kullandığı deyimlerden biri olan "Kergek boldı, gerekenle buluştu" (Roux, 1999, s. 65) kullanımı bu gerekliliği ortaya koyar. "Ölüm" olgusunu daima insanların gözünde canlı tutan ise mezarlardır. Dilimizde ölümü canlı tutan bu kavram için "kurgan, sin, gür, kabir, mezar" gibi ifadeleri kullanılırken günümüzde "mezar" ifadesinin yerleşmiş olması da basit bir durum değil, kavramın köken itibarıyla ifade ettiği anlam ile alakalıdır. Mezar, Arapça "ziyaret edilen yer" (Bozkurt, 2004, s. 519) anlamından doğar. Yaygın kullanımındaki bu kelimenin seçiminde ölümün kutsiyetini ve ibret verici noktasını Türkler ihmal etmemiştir. Mezara göre daha az kullanılan "kabir" kelimesi, "gömmek"ten (Demirci, 2001, s. 33) gelir ve "mezar" kadar ibretlik noktası mevcut değildir. Aynı şekilde Farsça "gür" ifadesinin de "çukur yer" anlamı mevcut olup "mezar veya sin" gibi derin bir anlam ifade etmez. Uzun yıllar kullanıldığı düşünölen kurgan ifadesinin ise "koru-" fiili ile alakalı olduğu ve yine Türklerde Tanrı'nın isimlendirilmesinde kullanılan bir kavram genişliğine sahip olduğu bilinmektedir.ⁱⁱ Görüldüğu gibi Türklerde "ölüm" daima kutsal bir noktada sistemli isimlendirmelerle toplum hayatında önemli bir noktada yer almaktadır.

Eldeki çalışmaya konu olan ve 1313 yılında şair İslâm tarafından bir cep kitabı tarzında insanlara faydalı olmak, doğru bir hayat tarzı sunmak amacıyla kaleme alınan *Mu'înü'l Mürîd*'de, yazılış amacı gereği İslâm'ın temel kuralları ve tasavvufu ilgili bilgiler sunulurken okuyucuların doğru bir hayat sürmesi için çeşitli ibretlik noktalara temas edilmekte ve ibret malzemesi olarak "ölüm" kullanılmaktadır.

Eser, 14.yy.ın başında kendine "İslâm" adını veren bir Orta Asya ereni tarafından yazılmıştır. Yazar, kendisini "Baba İslâm'ın oğlu İslâm" olarak tanıtır:

*bu kaç söz ayıtđan atı islam ol
tileki ağir vağt islam ol
atam baba islâm veliyyü'l-verā
özi zikri tilde tümen aslam ol (402)ⁱⁱⁱ*

Bu dörtlükle alakalı olarak adına İslâm diyen müellifin gerçek adını vermesi ihtimaldir; ancak tasavvufi bir yolun yolcusu olan yazarın "ata" diye kastettiği kişinin de kendi öz babası olup olmadığı kesin yargıya varılamayacak bir konudur. Çünkü eserin son dörtlüklerinde ata-baba dediği kişiye övgüler dizmesi ve bu kişinin keramet ehli büyük bir veli olduğunu söylemesi kendisinin de bu kişiye büyük bir bağlılık hissetmesi yazarın bu sevgiden kaynaklanarak şeyhinin adını mahlas alması ihtimalini de ortaya çıkarmaktadır. Bir nevi bu duruma Baba İslâm'ın sadık müridi küçük İslâm şeklinde bakmak da ihtimaldir. Tabii konuyla ilgili araştırmacıların çeşitli yorumları mevcuttur (Ünal, 2019, s. 2).

Eserin Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya çıkışı ile özellikle yazarı ile ilgili çalışmalar yoğunlaşmıştır. Zeki Velidi (1928) baba-ata ifadelerinin yazarın gerçek babası mı yoksa tarikat üstadı mı olduğunu belirtmenin zorluğundan bahseder ve *Mu'înü'l Mürîd*'in müellifinin İslâm "namında" biri olarak kabul etmenin doğru olacağını belirtir. Eckmann (1988), yazarın eserde ismini verdiği dörtlükten hareketle

İslâm adlı kişiyi kesin eser sahibi kabul etmektedir. Ata (2002), Eckmann (1988) gibi 402. dörtlükten hareketle eserin yazarının *İslâm* olduğunu açıkça ifade etmiştir. Köprülü (2003) de tıpkı Zeki Velidi gibi ihtiyatlı yorumlar yapar ve “mürîd, mürşit ve tarikat arkadaşı” ilişkisine işaret ederek yazarını Şeyh Şeref kabul etmenin kesin olamayacağını yanında, Baba İslâm’ın Şeyh Şeref olabileceği ihtimalini dile getirmiştir. Karamanlıoğlu (2006) ise eserin yazarını, incelemesinin henüz baş kısmında Şeyh Şeref Hâce olarak kabul eder. *Mu’înü’l Mürîd* üzerine detaylı çalışmaları olan Toparlı ve Argunşah (2014) yazar hususunda herhangi bir yorum yapmaz ve araştırmacıların görüşlerini ortaya koyarlar ancak *Mu’înü’l Mürîd* incelemelerinin baş kısmında yazarı *İslâm* olarak belirtirler.

Mu’înü’l Mürîd basit hatlarıyla “Herhangi edebî kaygı gütmeksizin göçebe Türkmenlere günlük hayatta kullanılarak basit dinî bilgiler verilmek için yazılmıştır. Eserde dinî-tasavvufi konular güzel bir Türkçeyle ve devir insanının anlayabileceği sade bir dille anlatılmıştır” (Toparlı ve Argunşah, 2014, s. 30) şeklinde tarif edilmektedir. Eserin yazılış sebebini şair “*eşit bil amel kıl*” (405. dörtlük) diyerek ifade etmektedir. Yazar, tasavvuf arkadaşlarına “dinlemesi-bilmesi-amel kılması” için bir eser oluşturmuş, bu sebeple de adını “Mu’înü’l Mürîd” yani “Mürîdlerin Yardımcısı” koymuştur.

Eserde yer alan bölümler şöyledir: Allah’a yakarış, peygamberlerin selamlanması, namaz, abdest, tesettür, zekât, oruç, av-avlama, alışveriş ve şeriat, tarikat, hakikat, en sonunda ise büyükleri hayırla yâd etme. Bilinen tek yazması Bursa Yazma ve Eski Eserler Kütüphanesi Genel no. 1605/18, tasnif no 297.3’te kayıtlı Mecmuatü’r-Resail adlı yazmanın içinde 177a-202b yaprakları arasında bulunmaktadır (Toparlı ve Argunşah, 2014, s. 13). Eser, İslamiyet’i kabul eden bir toplum için halkın günlük Müslüman yaşantısıyla ilgili bir çeşit el kitabı-cep kitabı şeklinde olduğu tasvir edilebilir. 407 dörtlükten oluşan eserde dörtlüklerin tümü aruz vezninin mütekarip bahrinde “feûlün/feûlün/feûlün/feûl” vezni ile dizilmiştir. Dönemin edebiyat tarzı göz önüne alındığında var olan aruz kusurları göze çoğu yerde çarpsa da çok büyük önem arz etmez; eseri, tasavvuf erbabına bir nutuk tarzında olması bakımından Atabetü’l Hakayık çizgisinde görmek mümkündür (Ünal, 2019, s. 4).

Eldeki çalışmada Müslüman bir toplumu eğitmek ve dinî yaşantısını göstermek üzere yazılan bu eserde bir ibret malzemesi ve tasavvufi bir kavram olarak “ölüm” taranmıştır. Eserde ölüm ve onun kavram alanına giren “mezar, kefen, sin, gûr vb.” kelimelerin geçtiği dörtlükler fişlenerek tespit edilmiş ve eserin “ölüm” kavramına bakış açısı üzerine inceleme bölümünde çeşitli yorumlarda bulunularak kimi sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışma, betimsel yöntemin genel tarama modelindedir. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Bailey, 1982). Bu tür modellerde daha çok evreni temsil yeteneğine sahip belirli bir örneklem grubu alınarak, bu örneklem grubu üzerinde çalışır ve sonuçlar evrene genellenir (Kıncal, 2013, s. 112). Bu vesileyle eserden elde edilen veriler, dönem yaşantısı ve eserin muhatabı olan milletin “ölüm” algısı üzerine genellemeler yapmamıza olanak tanıyacaktır.

2. MU’İNÜ’L MÜRİD’DE ÖLÜM VE ÖLÜMÜ ÇAĞRIŞTIRAN İFADELER

Eserde ölüm, anidir ve biriktirilen malın hiçbir faydası olmayacak ve onlar sonrakilere kalacaktır:

“eser bād turur bu ‘ömür terk keçer

tiriglik çerağı yel ara öçer

vücutuñ dirahıt tæg bu cânıñ kuş ol

osal turmağıl kim bu nā-gāh uçar” (47)

“Esen bir yeldir bu ömür, terk edip geçer; gençlik ışığı yel arasında söner. Vücudun ağaç, bu canın kuştur; ilgisiz durma ki bu ansızın uçar.”

Dörtlükte vurgulanan esas ömrün geçici oluşudur ve insanlar gaflet içerisinde oturmasın diye “ölüm” dörtlükte sezdirilmektedir. İnsanın gençliğe güvenmesini ise bir kuşun ağaçtan uçup gitmesi ve ansızın doğacak bir rüzgâr esmesi gibi kısa sürede diriliğin yok olacağını hatırlatarak engellemektedir. Ölüm, bu dörtlükte ilgisiz, tembel ve gaflet içerisinde bir hayat sürmenin önünde bir ibret malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu dörtlüğün bir öncesinde de "ölüm" kelimesi kullanılmadan onu sezdirme söz konusudur. Şair, eserin muhataplarına tefekkürü öğütler. Her işin ömürle bağlantılı olduğu ve ömrün ise bir sonraki dörtlüğe benzer şekilde yel gibi geçici olduğu fikri verilerek ölüm veya onu çağrıştıracak kelimeler verilmeden hatırlatılmaktadır:

*"gel emdi saķıngıl tefekkür bile
inanmak revā mı bu tıngu yele
tiriglik bile bu kamuğdın işlerin
tiriglikniñ aşlu erür yel bile"* (46)

"Gel, şimdi düşün. Kesilecek rüzgâra kapılma. Bütün işlerin (meşguliyetin) hayat ile var, hayat ise bir yeldir (geçer)."

Bir başka dörtlükte ise ölüm, insanı her türlü yanlışa saptırabilen aç gözlülük ve hırsın önünde bir set olarak kullanılmaktadır:

*"kanā'at bu erge tükenmes ğınā
hariş hırşı birle yörüyür yana
tükel dünya malı yığar ne asığ
olar özgelege қalur ol yana"* (56)

"İnsana kanaat, tükenmez fazlalıkta (iken) haris olup hırsı ile yürüyor yine. Hep dünya malı yığıyor ne fayda! Onlar başkalarına kalacaktır yine..."

İnsanı, iyi özelliklerinden alıp ona her türlü kötülüğü yaptırabilecek bir duygu olan aşırı hırs ve dünya malına olan düşkünlüğün sonucu olarak biriktirilen onca malın insana kalmayacağını "ölümü" sezdirerek ortaya koymaktadır. Yine insanı felakete sürükleyecek ve başka insanların da zarar görmesine sebep olabilecek bir başka kötü özellik olan "göründüğü gibi olmama"nın, kibrin ve kinin önüne geçmek için *Mu'înu'l Mürîd*'de "ölüm" hatırlatılmaktadır:

*"hased kibr ü kîne riyā kılsa-sên
öziñni müslüman kişi bilse-sên
zahirde müslüman tirigde kişi
açılğay saña sin kaçan ölse-sên"* (63)

"Haset sahibi olmana, kibirli ve kindarlığına riya yaparak özünü Müslüman zannedersen ancak görünüşte ve canlı iken Müslüman'sın! Ne zaman ölürsen (hak ettiğin) mezar sana açılacak!"

İnsanların aslında olduğu hâlden farklı görünerek elde ettiği faydaların "sin" yani mezar ile son bulacağı, görünüşte Müslüman olan bir kişinin ancak mezara kadar böyle kabul edileceği ve ölümün gizli olanı ortaya çıkaracağı dörtlükteki temel noktadır. Riyakârlığın önünde bir tehdit olarak ölüm kullanılmaktadır. Bu ibret de eldeki araştırmanın giriş bölümünde yorumlanan "sin" kavramı ile verilmektedir. İnsanı yukarıda sıralanan kötü özelliklerden alıkoymak için eserde kullanılan ölüm kavramı, yine sonsuz özgürlüğün ve her istediğini yaparak kendisine ve insanlara zarar verebilecek durumların önünde de bir engeldir:

*"körüp 'ibret eştip öğüt almasan
tirilgil tilekçe soñı ölmesen
sarıp solça destâr kıyınsız kefen
keçip ğürnü halvet eğer kılmasan"* (282)

"Görüp ibret, işitip öğüt almayacaksan, bez ile sarılıp köşesiz kefen giyerek mezarda yalnız kalmayacaksan, nihayetinde de ölmeyeceksen dilediğinince yaşa!"

İnsanın hırsları ve çıkarlarının gücü karşısında ibret olarak yegâne güç dörtlükte “ölüm”dür. Nihayetinde sadece bir bez ile mezarda yalnız kalacak olan insanın ibret ve öğüt alması için “ölüm” ve onu çağrıştıran “kefen, gûr” gibi kavramlar dörtlükte birlikte kullanılmaktadır. Ölümün ne olduğu gösterilerek ibret alınması temel hedeftir. Dünyadan mal ile göçülmeyeceği ve dünyada yapılanların muhakkak karşılık göreceği vurgulanmaktadır. Öncesinde ise bu dörtlükte bahsedilen öğüt yer alır ve daha sakin bir anlatım söz konusudur:

*“bükün yemek içmek tarab ayş sürür
munuñ birle şeytân kılur hoş gurūr
veli bil kıyamet küninde birin
birin cümlesindin sorulğu turur”* (281)

“Bugün yeme, içme, çoşup eğlenme, sevinç... Bunlarla şeytan gururlanır. Bunların tümü kıyamet gününde senden bir bir sorulacaktır.”

Görüldüğü gibi 282. dörtlükte var olan kesin ve keskin uyarıcı dilden önce 281. dörtlükte “ölüm” gibi uyarıcı bir ifade yerine her şeyin hesabının sorulacağı belirtilerek öğüt verilmektedir. Şayet bu öğütler işitilmeyecekse 282. dörtlükte daha sert bir ifade ile ibret malzemesi olarak “ölüm, kefen ve gûr” kavramları yer almaktadır. Peş peşe gelen bu iki uyarıcı dörtlükten sonra ise ibret alacak kişiler için bir yol haritası verilir:

*“munı kël saķınğıl inabet kêtür
İnabetten aşğıl iradet kêtür
İnabet iradet yolın tut yöri
ķamuğ havfdın özün selāmet kêtür”* (283)

“Gel, bunları düşün tövbe et. Tövbeyi aşır irade göster. Bu tövbe ve irade yolunu tutup yürü. Bütün korkulardan kendini selamete götür.”

281 ve 282. dörtlükte ibret olarak “ölüm” kullanılmıştır. Bu dörtlükte ise yazar, kişiye tövbeyi ve iyi insan olma iradesini işaret ederek kurtuluş yolunu göstermektedir. Eserde öğüt olarak iyi insan olma iradesi gösteren kişi için ölüm bu sefer korkulacak bir durum değil, selamet olacaktır. Nitekim eserde “ölüm”ün herkesin başında olduğu belirtilir ve esere göre örnek alınacak kişiler bile ölüm sonunu yaşamaktadır. Eserde muhatabına ibret olarak o dönem özenilen kişilerin sonu hatırlatılır:

*“bu köz körmüşü yok kulak tınlemiş
köñülge keçip bir nişān anlamış
cüneyd şibli dihkān üveys bāyezīd
taķı kim kim anlar soñın soñlamış”* (278)

“Gözüm görmedi kulağım dinledi, gönlüme geçip (hepsinden) bir iz bıraktı. Cüneyd, Şibli, Dihkan, Üveys, Bāyezid ve de kimler kimler sonunu sonladı.”

Nice kişinin ölüme ulaştığı belirtilir ve dörtlükte insanın bu kimseler gibi doğru bir sonla hayatını geçirmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Yine burada tasavvufta büyük isimler olduğu anlaşılan bu kimselerin ölümünü dikkate alarak insanın kendine de ölümün yaklaştığını bilmesi zorunluluğu verilir. Yani eser sahibi tarafından yüce kabul edilen kimselerle ilişkilendirilen ölüm, dörtlükte ibret olarak sunulmaktadır.

Mu’înü’l Mürîd’de ölümün yukarıda geçen ibretlik boyutunun yanında bir ikinci boyutu daha vardır. Bu ise tasavvufta insanın varlığından sıyrılması anlamındadır. Eserde insan, erdemli bir noktaya yalnızca varlığından kurtularak ulaşabilir:

*“beşaret közindin seçig seçmese
hevā nefis murāddın tükel keçmese*

nê bilgey bu yolnuñ beyânın kişi

bu öz barlıkıñdın tamâm köçmese" (366)

"Kalp gözünden seçilene seçmeyince, hevesleri ile nefsinin muradından tümünden geçmeyince ve öz varlığından tastamam geçmeyince (tasavvuf) yolunun izahını bir kişi nereden bilecek?"

Mu'înü'l Mürîd, adından da anlaşılacağı gibi bir tasavvuf ereninin yardımcısı konumundadır. Öz varlığından ve nefsinin heveslerinden tamamen geçmeyen bir kişinin ise tasavvuf yolculuğunda mesafe alamayacağı dörtlükte açıkça belirtilmektedir. Bu benlikten vazgeçişin daha detaylı izahı eserde şöyle geçmektedir:

"bu yol içre sên menlik kıoysa-sên

sênin birle anı muhâl bulsa-sên

özünñdin üzülğün açılısun hayât

tirig êrken evvel kerek ölse-sên" (269)

"Bu yolda sen benliğini koyarsan, senlik (benlik) ile aradığını bulamayacaksın, Kendinden geçmenle aradığın hayat açılacak, (eğer) diri iken gerek ki önceden ölürsen."

Tasavvufun temel felsefelerinden belki en önemlisi "ölmeden önce ölmek"tir.^{iv} Dörtlükte diri iken ölmek olarak belirtilen bu ölüm, gerçek manada ölmek değil; varlığından geçmek ve arzu isteklerini geride tutarak yaratıcıdan, kendi zatı ve elçisi dışında başka arzu ve istek duymamaktır. Eserde konunun izahı şu şekildedir:

"tirig êrken ölmek hevâ yönidin

bu cümle kamuğ nâ-revâ yönidin

könül hakka bağlap resûlğa uyup

kesilmek öñin mâ-sivâ yönidin" (270)

"Diri iken ölmek, heveslerine ve dünyaya ait her türlü nesneyi kendinden uzak tutarak gönlü Allah'a bağlayıp, Peygambere uyararak Allah'tan başka her şeyden kesilmektir."

Mâsivâ, "Sözlükte 'şey' anlamına gelen mâ ile 'başka, gayr' anlamındaki sivâ kelimesinden türetilmiş bir tabir olan mâsivâ mâsivallah, mâsive'l-Hak şeklinde de kullanılır. Tasavvufta yaygınlığı sebebiyle çok defa mâsivâ demekle yetinilir" (Uludağ, 2003, s. 76) şeklinde açıklanmaktadır. Ölmeden önce ölmek, bir noktada "mâsivâ"dan kendini kurtarmaktır. Yani yaratıcıdan kendi zatı dışında başka bir istek duymamaktır. Çünkü tasavvufî yaklaşımlar için gönülde Allah'tan başka neyin sevgisi varsa, onun sevgilisi, hatta ilâhı odur. Bu yüzden, "kalpten mâsivâ putunun değiştirilmesi, sevginin, hep Allah üzerinde yoğunlaşması büyük önem arz eder" (Cebecioğlu, 2005, s. 471) denilerek etki boyutu ortaya konulmuştur. Eserde de tasavvuf yolunun yolcusu, "mâsivâ"dan sıyrılıp ölmeden önce ölmek zorundadır. Esasen ölmeden önce ölmek, bir ölüm kabul edilmez, eserde bu durum "ölümsüzlük" olarak geçer. Tüm heveslerinden sıyrılarak insanlığa kin ve düşmanlıktan vazgeçen bir insanın ölmeyeceği aksine can bulacağı belirtilmektedir:

"ameldin riyâ hem tiliñdin niñâk

könüldin kêter kîne oş buldı cân

bu can birle tirig êren ölmes ol

bu can kadri tegme kişi bilmes ol

niñâk kîne birle 'amel kılğuçı

bu candın haber hem eser bulmas ol" (21-22)

“Amelden riyayı, dilinden bozgunculuğu, gönülden kini gider; işte canı buldun. Bu can ile diri eren ölmez, bu canın kıymetini her kişi bilmez! Bozgunculuk ve kin ile amel kılanlar, bu candan (ölümsüzlük) ne haber ne eser bulabilirler!”

Ölmeden evvel ölecek bir insan, benliğinden sıyrılarak yaratıcıdan başka bir arzu duymadığında, dörtlükte bahsedilen kötü özelliklerin hiçbiri aklında, gönlünde ve dilinde olmayacaktır. Dörtlükte de belirtildiği üzere varlığından geçen ve doğruluk yolunda bulunan kişi yepyeni bir can bulur ve kendini ölmeden evvel öldürmesi kişiye ölümsüzlüğü buldurur. Canını terk eden kişi, yeni bir can bulmuştur. Yani *Mu'înü'l Mürîd*'de ölmek, ölen kişi ile alakalı olarak ölümsüzlüğü doğurabilmektedir. Örneklerde geçen kötü özelliklerden sıyrılarak varlığını terk eden bir kişinin eserinde yer bulan ve ölümüyle ilgili özelliklerinden bir başkası ise şu şekildedir:

*“münāfîk nişānı ḥased kîne ol
müslümān müvahlîd arıĝ sîne ol
arıĝlık nişānı şehādet bile
idi zikri aytu kirür sine ol”* (64)

“Bozgunculuğun izi çekememezlik ve kindir. Müslüman ve Allah'ın birliğine inanan temiz gönüllüdür. Temizliğin nişanı ise kelime-i şahadet ve İdi yani “Mâlikü'l-Mülk” olan “Allah”ı zikrederek mezara girendedir.”

Ölen bir kişinin mezara girerken zikretmesi görülecek bir şey değildir. Eserde bahsedilen ölümsüzlük işte burada anlamını bulmaktadır. Manevi bakımdan insanın ölmemesi, varlığından geçerek temiz bir gönül ile yaşaması ve öldüğünde “sin”e yani mezara girerken zikrinin devam etmesidir. Bu hâlde ölecek bir kişi, daima yaratıcının yolunu tercih etmesi bakımından eserinde “Allah yolunda” kabul edilir. Öldüğünde zikrediyor olmasıyla da “ölmeyip diri olanlar” ayeti kişiye hatırlatılmaktadır.^v “Ölüm” burada esasen “ölümsüzlüğü” hatırlatması bakımından bir öğüt ve ibret aracıdır. Eserde okuyucu için işaret edilen bu yol, şu şekilde verilmektedir:

*“bu yanlıĝ inabet ve iradet bērip
kerek rāst yōriseñ bu yolĝa kirip
zikir ḥaĝ tapa bil kılavuz saña
tirig ērken ölüp yiĝitken ħarıp”* (359)

“(Doğru) yandan doğru yola girerek tövbe edip, irade gösterip uygun şekilde yürürsen Allah yolunda zikir sana kılavuzdur. Diri iken ölsen de genç iken yaşlansan da...”

Her hâl ve şartta eser, ölüm gelmeden önlem almayı ve yalnızca varlıktan vazgeçerek benliği yok etmeyi bunun için de yaratıcının “zatından” başka söz ve istek duymamayı işaret eder. Bu şekilde bir yol tutan kişi için ölüm ibret olarak yetmekte ve öğüt olarak ilerleyen kişi öldüğünde “ölümsüzlüğe” erişmektedir.

3. SONUÇ

Mu'înü'l Mürîd, adından da anlaşılacağı üzere, eserinde geçtiği şekliyle “inabet” ve “iradet” gösteren bir kişinin yardımcısıdır. Eser, yazıldığı dönemden çok uzak olmayan bir tarihte İslam'la şereflenmiş bir topluma günlük Müslüman yaşantısıyla ilgili bilgiler sunan bir çeşit el kitabı-cep kitabıdır. 407 dörtlükten oluşan eserin yazılışının altında yatan hikmeti ise eser sahibinin “*ēşit bil 'amel kıl*” (405) ifadesinde açıkça görmekteyiz. Yazar, muhataplarına sesini duyurmak ve onlara doğru bir yolda ilerlemeleri için birçok yerde ibret malzemesi olarak ölümü ve ölümün kavram alanına giren “gûr, sin, kefen” gibi ifadeleri kullanmıştır. Eserde yazarın “ölüm”ü, “ölümsüzlük” olarak nitelendirdiği kısımlarda tasavvufun ince ayrıntılarını belirgin bir Türkçe ile ortaya koyduğu görülür. Gerek andırdığı ayet ve hadislerden gerekse anlaşılması güç çoğu noktaya incelikle temas etmesinden devrin insanına doğru yolda olmayı işaret ederken başarılı bir çizgide ilerlediği açıktır.

Yine felsefi görüş ve düşüncelerin yeni yerleştiği bu dönemde eserdeki tasavvufi anlayışın verildiği kısımlar, aslında eserin derin bir noktada açık bir anlatım ortaya koyduğunu göstermektedir. Şair

İslâm'ın insanları ikaz için kullandığı "ölüm" kavramı, hem görünen ve bilinen şekli ile hem de derin boyutu ile ortaya konmaktadır.

"Ölüm" ve onun kavram alanına giren ifadelerin insanlara ibret olması, yol göstermesi için eserde "öl-" fiilinden 13 kez, cehennem anlamındaki "tamug" ifadesinden 9 kez, cennet anlamındaki "uçtmah~uştmah" kelimesinden 5 kez, mezar anlamına gelen "gûr" ve "sin" ifadelerinden ikişer kez, "kefen" ifadesinden de 1 kez yararlanılmıştır. Dünyanın ve nefsanî isteklerin geçici olduğu öğüdü ile insanların elde edecekleri baki hayatın güzelliği, bu kavramlar kullanılarak verilmiştir. Her işin hesap edilerek görülmesi ve insanın kendine ve başkalarına zarar verebilecek özelliklerinden arınarak temiz kalabilmesi temel felsefe olarak eserde yer bulmaktadır. Doğru çizgide olması gereken insana ise daima "ölüm" hatırlatılarak Orhun Abideleri'nden beri var olan, "ölüm" ile insanları kendine getirme anlayışı sürdürülmüştür. İlk yazılı metinlerde "ölsikig" (KT/G7), "ölteçi-sen" (KT/G8) ile uyarılan insanlar, *Mu'înu'l Mürîd*'de vezinli söyleyiş ile "tirilgil tilekçe soñı ölmesen" (282/2) şeklinde uyarılmaktadır. Türk töresinde en eskiden beri var olan töreye ve devlete bağlılık ve temkinli bir duruşla ölümü düşünüp doğru bir insan olma zorunluluğu 14. yy. başında yazılmış *Mu'înu'l Mürîd*'de de açıkça verilmektedir. İlk yazılı metinlerde ve araştırmaya konu olan bu eserde "ölüm", kendisine çekidüzen vermesi gereken insana hatırlatılan büyük bir ibret malzemesidir.

Son olarak araştırmamıza konu olan şair İslâm'ın bu eserinin din ve tasavvuf açısından "ölüm" gibi derinlikli bir konuyu canlı ve belirgin bir anlatımla ortaya koyduğu görülür. Yine yukarıda bahsi geçen ve birbiri arasında altı asır olan iki farklı eserde ibret denilince "ölüm" akla gelmektedir. İlk yazılı metinlerden beri Türk dili, edebiyatı ve Türk toplumu arasındaki bu "terbiye edilme" bağının görülmesi açısından birçok eser gibi *Mu'înu'l Mürîd* de derin bir boyut taşımaktadır. Şair İslâm'ın "ölüm" ile ilgili kavramları isimlendirmede ve çeşitlendirmede kullandığı keskin zekâsı ve bu kavram alanının edebiyata yansımaları şunu göstermektedir: Türkler, "tertîp etme" noktasında başka coğrafya ve milletleri ihmal etmediği gibi kendi milletinin tertîp edilmesini de incelikle önemser ve kullandığı dil ile oluşturduğu edebiyat, "ibret"lerini ortaya koymada "ölümsüz" ölçüde mahirdir.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- ATA, A. (2002). *Harezmi-Altın Ordu Türkçesi*. (Yayımlayan Mehmet Ölmez). Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 36.
- ATA, A. (2017). Türk Dilinde Dinî Bir Kavram: Tamu ~ Tamuğ. *Prof. Dr. Talat Tekin Hatıra Kitabı* içinde. (C. 1, 135-139 ss.). Çantay Yayınları.
- ARAT, R. R. (2010). Türk Şivelerinin Tasnifi. *Türkiyat Mecmuası*, 10(0), 59-138.
- BAILEY, K. D. (1982) *Methods of social research*. Free Press.
- BARTHOLD, W. (1947). Türklerde ve Moğollarda defin merasimine dair. (Çev. Abdulkadir İnan). *Bellekten XI* (43), 515-543.
- BOZKURT, N. (2004). Mezarlık. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 29, 519-522. ss.). TDV Yay.
- CANAN, İ. (1988). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, (C. I-XVIII)*. Akçağ Yay.
- CEBECİOĞLU, E. (2005). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. Anka Yayınları.
- ÇINAR, İ. (2016). Mezarlık Kültürü. *Eğitim Dergisi*, (51). <http://www.egitirim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-51-60/sayi-51-temmuz-2016/959-mezarlik-kulturu> (17.07.2021)
- DEMİRCİ, K. (2001). Kabir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 24, 33-35. ss.). TDV Yay.
- ECKMANN, J. (1988). Harezmi Türkçesi. *Tarihî Türk Şiveleri* içinde. (Çev. Mehmet Akalın). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- ERGIN, M. (2012). *Orhun abideleri*. Boğaziçi Yay.
- ERSOY, R. (2003). Türklerde ölüm ve ölü ile ilgili rit ve ritüeller. *Milli Folklor 14* (54), 86-101.
- GÜLENSOY, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü I (A-N), II (O-Z)*. TDK Yay.
- KAFESOĞLU, İ. (1988). Türk Millî Kültürü. Ötüken Neşriyat.
- KARAMANLIOĞLU, A. F. (2006). *Şeyh Şeref Hacı Mu'înu'l-Mürîd (transkripsiyonlu metin – dizin – tıpkıbasım)*. Beşir Kitabevi.
- KARAMÜRSEL, A. (2002). Türklerde mezar geleneği. *Türkler* içinde (C. 3, 76-79. ss.). Yeni Türkiye Yayınları.
- KINCAL, R. Y. (Ed.). (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (3.bs.). Nobel Yay.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (2003). *Türk Edebiyatı Tarihi*. (5. bs.). Akçağ Yay.
- KUTLUER, İ. (2005). Mistisizm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 30, 188-190. ss.). TDV Yay.
- ROUX, J. P. (1999) *Altay Türklerinde Ölüm*. (Çev. Aykut Kazancıgil). Kabalcı Yay. (Orijinal yayın tarihi, 1963)
- SÜMBÜLLÜ, Y. Z. (2010). Eski Türklerde defin şekilleri üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 61-72.
- TATCI, M. (Ed.). (2017). Hoca Ahmed Yesevî - *Dîvân-ı Hikmet*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- [TOGAN], A. Z. V. (1928). Harezmi'de yazılmış eski Türkçe eserler. *Türkiyat Mecmuası II*, 315-345.
- TOPARLI, R., ARGUNŞAH, M. (2014). *Mu'înu'l-Mürîd inceleme-metin- çeviri-dizin-tıpkıbasım*, (2. bs.). TDK Yay.

- TUNA, O. N. (1960). "Ölüm" kavramı ile ilgili kelimeler ve "kergek bol-" deyiminin izahı. *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler* içinde (131-148 ss.) TTK Yay.
- TÜRKBEN, Y. (2012). E. M. Hamdi Yazır'ın ölümsüzlüğe dair düşünceleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 335-363.
- TÜRKİYE DİYANET VAKFI (2010). *Kur'an'ı Kerim ve meali*. TDV Yay.
- ULUDAĞ, S. (2003). Masiva. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 28, 76. ss.). İstanbul: TDV Yay.
- ÜNAL, M. S. (2019). *Mu'înü'l Mürîd'de isim yapma ekleri*. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- WİLKENS, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch – Deutsch – Türkisch*. Universitätsverlag Göttingen.

EXTENDED SUMMARY

In Mu'înü'l Mürîd, has written in Harezmi Turkish in 1313 by the poet Islam, information about the basic rules of Islam and Sufism is presented and various exemplary points are touched for correct life; and death is used as a warning material for the readers to lead a correct life. The work was written by a Central Asian scholar who called himself "Islâm". The author introduces himself as "Islam, the son of ancestor Islâm". Mu'înü'l Mürîd is the assistant of a person who shows "penitence" and "willpower" as it is mentioned in the work. It can be described that the work is in the form of a handbook-pocket book about daily Muslim life for a society that became Islamized at a date not far from the time it was written. In the work, it is seen that the author reveals the fine details of Sufism in a clear Turkish in the parts that he describes as "death" and "immortality". It is seen that he is advancing on a successful line while pointing for to be on the right track to the people of the period, both from the verses and hadiths it references, and from his subtle touch on many difficult-to-understand points.

In this work, which was written to educate a Muslim community and show its religious life, "death" was scanned as an example material and a mystical concept. In the work, the quatrains in which death and the words "mezar (grave), kefen(grave clothes), sin(tomb), gûr(sepulcher) etc", which are in its conceptual field, are recorded, have been identified; some conclusions have been reached by making various comments in the analysis section on the work's perspective and approach to the concept of "death". Our study is in the general screening model of the descriptive method. In such models, a specific sample group that has the ability to represent the universe is taken and this sample group is studied and the results are generalized to the universe. On this occasion, the data obtained from the work allowed us to make generalizations about the life of the period and the perception of "death" of the nation, which is the addressee of the work.

In order for "death" and the expressions that fall within its conceptual field to be a lesson to people and to guide people, in the work the verb "die" is used 13 times, the word "tamug" meaning hell 9 times, the word "uçtmah~uştmah" that meaning heaven five times, the word "gûr" and "sin" that meaning grave, were used twice, and the expression "shroud" was used once. The beauty of the eternal life, which they will obtain with the advice that the world and their desires are temporary, are given by using these concepts. The basic philosophy of the literary work is to see every work calculated and to stay clean by getting rid of the features that can harm oneself and others.

Finally, the sharp intelligence he uses in naming and diversifying the concepts related to "death" and the reflection of this concept field in literature show the following: Turks do not neglect other geographies and nations at the point of "arrangement"; and they also care about the organization of their own nation gracefully and the language they use and the literature they create he is "immortally" adept at presenting object lesson.

SONNOTLAR

ⁱ "Ben size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Artık ziyaret edebilirsiniz. Çünkü kabir ziyareti size ahireti hatırlatır." (Tirmizî, Cenâiz, 60; Müslim, Cenâiz, 106)

ⁱⁱ Korug: Tanrı'nın Mu'înu'l Mürîd'de geçen bir adı: Hıfz olan Allah.

ⁱⁱⁱ Dörtlükler, Recep Toparlı ve Mustafa Argunşah'ın (2014) "Mu'înu'l Mürîd" adlı çalışmasından alınmıştır. Parantez içerisindeki rakamlar eserdeki dörtlük bilgisini vermektedir.

^{iv} Ölmeden evvel ölmek: "Mutu kable en temutu," (Hoca Ahmet Yesevî). Bakınız: Tadcı, M. (Ed.). (2017). Hoca Ahmed Yesevî - Dîvân-ı Hikmet. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.

^v "Allah yolunda öldürülenler için "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz bilemezsiniz." Geniş bilgi için bakınız: Bakara/154 ve Âl-i İmrân/169.